

izvirni znanstveni članek
prejeto: 2011-06-27

UDK 331.556:316.653(497.4)«2007/2010»

EKONOMSKE MIGRACIJE IN DELAVCI MIGRANTI V OGLEDALU JAVNEGA MNENJA

Ana KRALJ

Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Garibaldijeva 1, 6000 Koper, Slovenija
e-mail: ana.kralj@zrs.upr.si

IZVLEČEK

Članek obravnava ekonomske migracije in položaj delavcev migrantov v Sloveniji. Avtorica s pomočjo analize rezultatov dveh javnomnenjskih raziskav, opravljenih leta 2007 in 2010 na UP ZRS Koper, raziskuje, kakšen je odnos javnosti do ekonomskih migracij in delavcev migrantov. Stališča večinskega prebivalstva kažejo na prisotnost vsaj delnega občutka nelagodja in ogroženosti, ki se v obdobju negotovih socialno-ekonomskih razmer krepí, obenem ostaja relativno visoka podpora restriktivnim imigracijskim politikam, usmerjenim v nadzorovanje in omejevanje priseljevanja tujcev, v opazovanem obdobju skoraj nespremenjena.

Ključne besede: ekonomske migracije, delavci migranti, migracijske politike, socialna izključenost, javno mnenje

LE MIGRAZIONI ECONOMICHE E I LAVORATORI MIGRANTI NELLO SPECCHIO DELL'OPINIONE PUBBLICA

SINTESI

L'articolo si occupa delle migrazioni economiche e della condizione dei lavoratori migranti in Slovenia. L'autrice, attraverso l'analisi dei risultati di due sondaggi condotti nel 2007 e nel 2010 presso l'UP CRS di Capodistria, esplora qual è la percezione dell'opinione pubblica nei confronti delle migrazioni economiche e dei lavoratori migranti. Le posizioni della popolazione di maggioranza rivelano la presenza di un senso, almeno parziale, di disagio e di minaccia, senso, che nel periodo di incertezza socio-economiche, s'intensifica, contemporaneamente, nel periodo trattato, rimane relativamente alto e quasi invariato il supporto a politiche migratorie restrittive finalizzate a controllare e limitare l'immigrazione degli stranieri.

Parole chiave: migrazioni economiche, lavoratori migranti, politiche migratorie, esclusione sociale, opinione pubblica

»The migrant worker comes to sell his labour power where there is a labour shortage. He is admitted to do a certain kind of job. He had no rights, claims, or reality outside his filling of that job. While he fills it, he is paid and accommodated. If he no longer does so, he is sent back from where he came from. It is not men who immigrate but machine-minders, sweepers, diggers, cement mixers, cleaners, drillers, etc. This is the significance of temporary migration.«

(John Berger, *A Seventh Man*)

UVOD

V zadnjih desetletjih postajajo migracijski tokovi vse bolj globalizirani in diferencirani; poleg kvantitativnih sprememb se značilnosti mednarodnih migracijskih tokov spreminjajo tudi kvalitativno, v vzrokih za migracije in v etnični sestavi migrantov. Mednarodni migracijski tokovi povečujejo etnično in nacionalno raznolikost prebivalstva in spreminjajo demografsko strukturo velike večine t. i. razvitih držav, kar je posebej izrazito v nekdanjem razmeroma kulturno homogenih nacionalnih državah. To velja tudi za države Evropske unije na splošno ter vse bolj tudi za Slovenijo. Oblikovanje in razvoj novih nadvladanih povezav, kot je denimo Evropska unija, povzroča tudi nova razmejevanja, pomikanje meja proti vzhodu in jugu. »Pod pritiski globalizacije, pod katerimi se 'evropska identiteta', nadvladanost in ustavnost EU začnejo utrjevati po načelu razločevanja 'od' drugih, vzhodnjakov, južnjakov, Balkancev ipd., se politike izključevanja z udeleževanja na globalni ravni prenašajo na lokalno raven« (Pajnik, Zavratnik Zimic, 2003, 6). Seveda pa velja tudi obratno; nacionalni oziroma lokalni interesi se izražajo v javnem mnenju in v skupinah pritiska, ki si prizadevajo za uveljavljanje svojih interesov pri oblikovanju skupne evropske migracijske in integracijske politike.

Upravljanje z migracijskimi tokovi in njihovo nadziranje postaja vse pomembnejše notranjepolitično in zunanjepolitično vprašanje tako na ravni nacionalnih držav kot nadvladanih povezav, s tem pa se (re)definirajo tudi percepcije o (pozitivni ali negativni) podobi oziroma vlogi mednarodnih migrantov v tranzitnih in ciljnih državah.¹ V tem kontekstu je posebej pomembno vprašanje ekonomskih migracij oziroma vključevanja imigrantov na trg delovne sile. Analiza evropskih in z njimi tudi slovenske politike ekonomskih migracij izpo-

stavlja dva temeljna cilja: po eni strani prizadevanje za učinkovite strategije privabljanja delavcev migrantov² iz tretjih držav in po drugi strani vzpostavljanje mehanizmov za zagotavljanje začasnosti njihovega bivanja in dela, ki naj bi preprečevali, da se le-ti trajno naselijo na območju Evropske unije. Obenem je vprašanju ekonomskih migracij in delavcev migrantov posvečeno vse več prostora v množičnih medijih, kar seveda vpliva na percepcije javnosti o aktualnosti teh tematik.

Študije, ki obravnavajo problematiko delavcev migrantov v Sloveniji, so redke. To področje je nekaj več zanimanja pritegovalo v sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja, ko so se nekateri avtorji (Klinar, 1976; Mežnarič, 1984) posvečali raziskovanju (ekonomskih) migracij iz ostalih republik tedanje Jugoslavije v Slovenijo. V zadnjem desetletju je bilo opravljenih nekaj študij s področja ekonomije in demografije (Kovač, 2003; Malačič, 2008), ki se osredotočajo predvsem na analizo vzrokov za povečano zaposlovanje državljanov »tretjih držav« v Sloveniji. Študije, ki se osredotočajo na položaj delavcev migrantov in državljanov »tretjih držav« v Sloveniji, so raziskovalno pozornost pritegnile šele nedavno (Medica et al., 2010; Medvešek, Bešter, 2010; Pajnik et al., 2010). »Delavci z območja bivše Jugoslavije so v Sloveniji pravzaprav stalnica. Njihov priliv je številčno največji, obstaja kontinuiteta v navezovanju stikov, so najbližji, kar pomeni, da jih je najbolj enostavno pripeljati, velja pa tudi obratno, ko jih ne potrebujejo več, jih preprosto pošljejo nazaj domov«, realnost položaja delavcev migrantov zgoščeno podaja Medica (2010, 41). Kljub temu da akademska sfera k analizam položaja delavcev migrantov pristopa (pre)pozno, pa je raziskovanje življenjskih in delovnih pogojev delavcev migrantov še kako živo. Dogaja se v krajih, ki jih institucionalna in birokratska mašinerija ne dosega, dogaja se na »lateralah, mejah in marginah«,³ brez dovoljenj in pogodb, brez subvencij in statusov, v okrilju aktivističnega soraziskovanja Nevidnih delavcev sveta, mreže, ki združuje aktiviste in aktivistke Socialnega centra Rog ter migrantske delavce in delavke, živeče v Sloveniji.

Specifičnih javnomnenjskih raziskav, ki bi načrtno in kontinuirano merila stališča prebivalstva o ekonomskih migracijah in delavcih migrantih, v Sloveniji ni. Te tematike so deloma in občasno vključene v vprašalnike raziskave Slovensko javno mnenje (SJM), ki jo izvaja Center za raziskave javnega mnenja in množičnih komunikacij Fakultete za družbene vede Univerze v Lju-

1 O tem zgovorno priča strateški dokument »Strategija ekonomskih migracij za obdobje od 2010 do 2010?«, ki ga je vlada Republike Slovenije sprejela 30. 12. 2010. Že uvodoma je omenjena vloga migracijskega sistema Slovenije, ki »je pomemben v svoji dvojni vlogi: izraža dobrodoščilo *dobronamernim* obiskovalcem in novim priseljencem in hkrati preprečuje vstop v Slovenijo tistim, ki *nimajo dobrih namenov* (poudarila A. Kralj)«.

2 V slovenski pravni ureditvi ni zaslediti pojmov, kakršna sta »delavec migrant« ali »migrantski delavec«, ki označujejo, da gre za delavce, ki so išoč zaposlitev v gibanju, pri čemer se soočajo z delovanjem državnih meja in imigracijske politike. Pravna ureditev uporablja izraz »tuj delavci«, s čimer poudarja njihov status nedržavljanov. Izraz »tuj delavci« označuje delavce, ki so državljani t. i. tretjih držav. Za druge, tj. delavce, ki so državljani članic Evropske unije, Evropskega gospodarskega prostora ali Švicarske konfederacije, namreč velja načelo prostega gibanja oseb (Mozetič, 2009, 31).

3 Za več o tem glej Bezec, 2009.

bljani. Na Znanstveno-raziskovalnem središču Koper Univerze na Primorskem (UP ZRS), smo v zadnjih petih letih izvedli dve javnomnenjski raziskavi, ki sta se osredotočali na odnos javnosti do (ekonomskih) migracij in delavcev migrantov. Prva raziskava je bila opravljena leta 2007 v okviru ciljno-raziskovalnega projekta »Integracijske politike – vzpostavitev evalvacijskega modela in instrumentov longitudinalnega monitoringa«, druga pa leta 2010 kot del temeljnega raziskovalnega projekta »Poklicali smo delovno silo, prišli pa so ljudje: vpogled v socialno strukturo in integracijske strategije tujih delavcev v Sloveniji«. V nadaljevanju so predstavljeni rezultati raziskave, izvedene leta 2010, obenem pa je – kjer so vprašanja to dopuščala – vključena tudi primerjava rezultatov obeh raziskav iz let 2007 in 2010.⁴

DELAVCI MIGRANTI: MED INTEGRACIJO IN MARGINALIZACIJO

Rezultati obeh javnomnenjskih raziskav kažejo, da odnos do delavcev migrantov odraža vsaj delno nelagodje in občutek ogroženosti med lokalnim prebivalstvom. Zviševanje življenjskih stroškov, naraščanje stopnje brezposelnosti in naraščajoča prekarnost zaposlitvenih pogojev vplivajo na percepcije ljudi, ki za negotove ekonomsko-socialne razmere pogosto iščejo krivce tudi med tujimi delavci. To se najbolj kaže v primeru trditve, da se zaradi zaposlovanja delavcev migrantov znižuje cena domači delovni sili (60,4 % respondentov se s trditvijo (zelo) strinja) ter da delavci migranti odvzemajo delovna mesta lokalnemu prebivalstvu (38,1 % se (zelo) strinja). Obe trditvi v nekoliko večji meri podpirajo respondenti s srednješolsko in poklicno izobrazbo, ki se zaposlujejo na podobnih segmentih trga dela in zato v delavcih migrantih vidijo neposredno konkurenco.

Čeprav obstaja precejšnje število empiričnih ekonomskih analiz, ki preučujejo vpliv migracij na brezposelnost in višino plač, rezultati niso nedvoumni, vendar nakazujejo, da je vpliv migracij na brezposelnost domače delovne sile majhen ali celo zanemarljiv (Stalker, 2000; Moses, 2006). V tistih državah, kjer tuji delavci predstavljajo komplementarno delovno silo domačim delavcem, se je konkurenca, ki bi ustvarjala pritisk na zniževanje plač, komaj pojavila, tako da je bil negativen pritisk zanemarljiv ali celo rahlo pozitiven. Visoko-

kvalificirani migrantski delavci denimo lahko pomagajo zapolniti tista delovna mesta, za katera ni domače delovne sile, in tako prispevajo k povečani produktivnosti. Po drugi strani nizko kvalificirani delavci ponavadi zapolnijo tista delovna mesta, ki se jih domača delovna sila izogiba, ker gre večinoma za dela, ki so umazana, težka in nevarna ali slabo plačana, kot so gospodinjstva dela in nekatere druge storitve, kot tudi dela v dejavnostih, ki so tradicionalno odvisna od močne sezonske fluktuacije, kot so kmetijstvo, gradbeništvo in turizem. Utilitaristični racionalizem pripoveduje, da v državah s tržnim pomanjkanjem teh delavcev, delavci migranti pripomorejo ne le k preživetju teh dejavnosti, pač pa tudi k njihovu razvoju, vendar taka stališča, posebej v času ekonomskih kriz, niso prepričljiva.

Zanimivo je, da kljub prevladujočemu prepričanju, da delavce migrante potrebujemo za zaposlovanje v deficitarnih poklicih (45,2 % anketiranih se s trditvijo (zelo) strinja), večina respondentov ne soglaša s trditvijo, da delavce migrante potrebujemo, če želimo izboljšati ekonomski položaj in gospodarsko rast v Sloveniji, kar gre verjetno pripisati prepričanju, da so boljše plačana dela namenjena predvsem lokalnemu (slovenskemu) prebivalstvu, medtem ko se delavci migranti zaposlujejo predvsem v delovno intenzivnih sektorjih,⁵ ki ne prinašajo inovacij, razvoja in dodane vrednosti. »Povzamemo lahko, da je razpoloženje do ekonomskih migracij in delavcev migrantov evropsko, s čimer se nanašamo na dvojnost stališč anketiranih; to je na eni strani pragmatičnost na področju ekonomskih interesov, ki sporoča, da je trg dela potrebno vzdrževati, negovati, po drugi strani pa precejšnjo distanco do delavcev migrantov, ki bi utegnili predstavljati 'socialno grožnjo' lokalnemu prebivalstvu« (Zavratnik Zimic et al., 2008, 68). V tej luči lahko interpretiramo tudi prevladujoče mnenje, da bi morala vlada Republike Slovenije še zmanjševati letno kvoto izdajanja delovnih dovoljenj za tujce⁶ (tako meni 52,6 % anketirancev). Statistično značilne razlike v odgovarjanju glede na izobrazbeno strukturo respondentov nakazujejo, da se tisti z osnovnošolsko izobrazbo ali manj bolj zavzemajo za nadaljnje zniževanje kvote delovnih dovoljenj za tujce (tako meni 69,8 % respondentov z osnovnošolsko izobrazbo ali manj, medtem ko med respondenti z visokošolsko ali višjo izobrazbo ta delež znaša 39,7 %). Respondenti, ki prebivajo na po-

4 Obe telefonski javnomnenjski raziskavi sta bili izvedeni na slučajnem reprezentativnem vzorcu prebivalstva Republike Slovenije (numerus raziskave iz leta 2007 je znašal 727, numerus raziskave iz leta 2010 pa 699), kar omogoča statistično sklepanje iz vzorca na populacijo.

5 Po podatkih Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje za leto 2010 je največ tujcev zaposlenih v gradbeništvo, sledi predelovalna dejavnost, promet in skladiščenje, gostinstvo, poslovne dejavnosti, trgovina ter vzdrževanje in popraviljanje motornih vozil.

6 V skladu z migracijsko politiko in ob upoštevanju stanja in trendov na trgu dela vlada vsako leto določi letno kvoto delovnih dovoljenj, s katero omeji število tujcev na trgu dela. Število izdanih delovnih dovoljenj je v zadnjem desetletju postopoma naraščalo, po letu 2008, kar sovpada z začetkom svetovne gospodarske krize, pa se je letna kvota delovnih dovoljenj začela hitro zmanjševati. Letna kvota za leto 2005 je znašala 16.700 delovnih dovoljenj, leta 2006 je znašala 18.500 delovnih dovoljenj, leta 2007 29.500 delovnih dovoljenj, leta 2008 se je povzpela na 32.000 delovnih dovoljenj, nato je v letu 2009 padla na 24.000 delovnih dovoljenj, v letu 2010 pa se je prepolovila na 12.000 delovnih dovoljenj (Ur. l. RS, št. 31/2005, št. 106/2006, št. 8/2007, št. 25/2008, št. 8/2009, št. 8/2010). Leta 2011 vlada ni sprejela uredbe o določitvi kvote delovnih dovoljenj za sezonska dela, zato izdajanje dovoljenj za sezonsko delo ni dopustno, dokler ponudba na trgu dela presega povpraševanje.

deželju, se v primerjavi s tistimi, ki živijo v mestih, bistveno bolj zavzemajo za nadaljnje zmanjševanje kvot delovnih dovoljenj za tujce.

Stališča anketiranih je mogoče oceniti za utilitaristična, pri čemer racionalnim interesom stoji naproti emotivna dediščina populističnih predstav »strahov pred priseljevanjem« in pretirane retorike omejevanja priseljevanja v EU, ki sta vsaj dve desetletji najbolj pogosto posredovani tematiki na področju sodobnih migracijskih politik. Pričakovati je, da imajo tovrstna sporočila, ki prihajajo iz centra političnega odločanja EU, hkrati pa se reproducirajo v nacionalnih okoljih, precejšen vpliv in visoko stopnjo identificiranja s problemom, ki tako postaja tudi »naš« (Zavratnik Zimic et al., 2008).

Kljub vsaj delno izraženemu nelagodju in zaskrbljenosti zaradi vključevanja in sodelovanja tujih delavcev na trgu dela, pa je moč opaziti tudi socialno občutljivost na življenjske in delovne pogoje migrantskih delavcev. 85,0 % anketiranih se je namreč (zelo) strinjalo s trditvijo, da delodajalci pogosto izkoriščajo migrantske delavce. Visok delež odgovorov lahko povežemo tudi s prebojem te problematike v medijske vsebine, saj se je predvsem ob koncu leta 2009 in v začetku leta 2010 v medijih pojavilo več prispevkov, ki so obravnavali položaj migrantskih delavcev v Sloveniji (nevzdržne bivanjske razmere in delovni pogoji, neizplačevanje plač in socialnih prispevkov, nesreče na gradbiščih ...); obenem je ravno v času javnomnenjske raziskave kulminirala problematika delavcev migrantov, zaposlenih v kočevski Prenovi, ki so se zaradi nevzdržne socialne stiske odločili za gladovno stavko.

V nadaljevanju je predstavljena primerjava rezultatov javnomnenjske raziskave iz leta 2010 z rezultati raziskave iz leta 2007, da bi ugotovili, ali in na katerih področjih je prišlo do sprememb v odnosu do delavcev migrantov. Delež respondentov, ki meni, da tuje delavce potrebujemo za zaposlovanje v deficitarnih poklicih, je v primerjavi z rezultati raziskave iz leta 2007 narasel za skoraj 10 % (leta 2007 je tako menilo 36,3 % anketirancev, leta 2010 pa 45,2 %), obenem se je nekoliko povečal delež respondentov, ki menijo, da se zaradi tujih delavcev znižuje cena domači delovni sili (leta 2007 je tako menilo 54,5 % anketirancev, leta 2010 pa 60,4 %).

Nasprotno se je skoraj prepolovil delež respondentov, ki menijo, da tuji delavci predstavljajo breme za slovensko državo in davkoplačevalce: leta 2010 je tako menilo 23,8 % anketiranih, leta 2007 pa 43,2 % respondentov. Delež respondentov, ki menijo, da tuji delavci odvzemajo delovna mesta lokalnemu prebivalstvu, je ostal skoraj nespremenjen (leta 2007 je tako menilo 42,3 % anketirancev, leta 2010 pa 38,1 %).

Rezultati raziskave nadalje kažejo, da javnost v Sloveniji podpira uvajanje restriktivnejših ukrepov na področju imigracijske politike oziroma večji nadzor meja in selekcijo oseb, ki želijo vstopiti v Slovenijo (in s tem tudi na ozemlje Evropske unije). 52,0 % anketirancev podpira restriktivnejšo politiko priseljevanja v Slovenijo, s tem se ne strinja 22,7 % anketirancev, 25,3 % pa je neodločenih. Mnenja so izrazito bolj deljena ob vprašanju, ali bi morala država ustaviti priseljevanje, če želi zmanjšati napetosti v družbi: odgovori se porazdeljujejo bolj enakomerno, pri čemer je tistih, ki ukrepa ne podpirajo, nekoliko več kot tistih, ki so za ustavitev priseljevanja (kumulativno 40,4 % proti, 34,0 % podpira trditev, neopredeljenih je 25,6 % vprašanih). Statistično značilne razlike v odgovarjanju glede na izobrazbo respondentov kažejo, da je podpora restriktivnejši imigracijski politiki oziroma uvedbi nične imigracije višja med osebami, ki imajo nižje stopnje izobrazbe. Glede na to, da je v ozadju vprašanja predpostavka, da so za napetosti v družbi krivi priseljenci oz. priseljevanje, je relativno visoka podpora tako skrajnemu ukrepu, kot je ustavitev (oz. *de facto* prepoved) priseljevanja, zelo zaskrbljujoča. Po drugi strani je moč opaziti, da anketiranci večinoma (75,6 %) podpirajo trditev, da bi si morala Slovenija prizadevati za odprto, strpno in multikulturno družbo, prav tako se večinoma strinjajo s trditvijo, da imigranti prispevajo k oblikovanju multikulturnega okolja in sobivanja v državi (44,5 %), pri čemer je delež tistih, ki se z izjavo ne strinjajo, skoraj polovico manjši (25,5 %). Nekoliko večjo podporo omenjenima trditvama je moč opaziti med respondenti z višjo izobrazbo ter med mlajšimi osebami (od 18 do 39 let). Čeprav je iz zadnjih dveh izjav mogoče razbrati visoko podporo kulturni različnosti in strpnosti, to prihaja v kolizijo z zagovarjanjem restriktivnejših imigracijskih politik. Zdi se, da anketiranci te

Tabela 1: Primerjava rezultatov raziskave, % odgovorov »(popolnoma) se strinjam«.

Table 1: Comparison of research results, % of answers »I totally agree«.

	2007	2010
Delavce migrante potrebujemo, da zapolnijo tista delovna mesta, kjer primanjkuje domače delovne sile.	36,3 %	45,2 %
Zaradi delavcev migrantov se znižuje cena domači delovni sili, ker delavci migranti predstavljajo neloyalno konkurenco.	54,5 %	60,4 %
Delavci migranti predstavljajo breme za slovensko državo in davkoplačevalce.	43,2 %	23,8 %
Delavci migranti odvzemajo delovna mesta lokalnemu prebivalstvu.	42,3 %	38,1 %

kontradiktornosti pravzaprav ne zaznavajo. Nemara gre ta razkorak pojasniti z družbeno pričakovanim odgovarjanjem (ko gre za podporo abstraktnim načelom demokratičnosti in strpnosti), ki posameznika nič ne stane, kvečjemu prispeva k njegovi samopodobi modernega, razgledanega in strpnega človeka, ko pa vprašanja načenjajo bolj konkretizirane teme, ki se tičejo izkustev v vsakdanjem življenju (npr. strah pred izgubo delovnih mest), pa se v ospredje prebijejo (osebni) interesi in ideologija.

Podpora zgoraj naštetim, medsebojno nasprotujočim si trditvam, kaže, da je Slovenija dobro ujela shizofreni evropski duh časa, ki ga po eni strani zaznamuje vsaj deklarativno zavzemanje za demokratično, inkluzivno, strpno in multikulturno družbo, po drugi strani pa izraža podporo izvajanju izrazito represivnih in selektivnih imigracijskih politik, ki pogosto niso v sozvočju s temeljnimi človekovimi pravicami in svoboščinami.⁷ O tem priča tudi večinska podpora trditvi, da imigranti v novih družbenih okoljih ne morejo zahtevati enakih pravic kot prebivalci (Slovenci), ki v določenem okolju živijo že od nekdaj, kar je v nasprotju s pravico do nediskriminatorne obravnave tujcev.⁸ Kumulativni delež tistih, ki se z izjavo strinjajo, znaša 44,1 %. Stopnja strinjanja z izjavo narašča z nižanjem izobrazbene strukture anketiranih. Respondenti, ki živijo na podeželju, se z navedeno trditvijo strinjajo bolj kot tisti, ki živijo v mestnih okoljih. Izključevanje in marginaliziranje imigrantov pogosto temelji na sklicevanju na lastni avtohtonosti, ki jo izpričuje atavistična sintagma »na svoji zemlji«. V primeru zahtev po »osebnem prostoru«, pa tudi zahtev po prostoru nacionalne skupnosti, je treba pojem prostora razumeti v etološkem smislu, se pravi kot zasedanje in budno varovanje ozemlja, ki smo ga bili »prvi markirali« in markiranje je treba nenehno ponavljati. Tisti, ki pride drugi, torej ni več

dobrodošel ali pa se mora sprijazniti vsaj s tem, da mu zaradi umanjkanja »argumenta avtohtonosti« ne pritičejo enake pravice kot »staroselcem«.

Primerjava rezultatov z rezultati raziskave, izvedene leta 2007, kaže, da je delež respondentov, ki podpirajo uvajanje restriktivnejših imigracijskih politik, ostal nespremenjen (v obeh letih je tako menilo 52,0 % anketirancev), delež neopredeljenih se je zmanjšal za 4 %, obenem pa se je za nekoliko povečal delež tistih, ki ne podpirajo uvedbe restriktivnejših imigracijskih politik (leta 2007 se je proti uvedbi restriktivnejših imigracijskih politik izreklo 19,4 % anketiranih, leta 2010 pa 22,7 %). Podpora trditvi, da mora država ustaviti priseljevanje, če želi zmanjšati napetosti v družbi, je ostala skoraj nespremenjena (leta 2007 je tako menilo 33,7 % anketiranih, leta 2010 pa 34,0 %), vendar pa se je nekoliko povečal delež tistih, ki trditvi nasprotujejo (leta 2007 je tako menilo 35,9 % anketiranih, leta 2010 pa 40,4 %). Večje spremembe opazimo pri trditvi, da imigranti kot tujci v novem družbenem okolju ne morejo zahtevati enakih pravic kot »staroselci«: delež respondentov, ki se z navedeno izjavo strinja, se je zmanjšal za 10 % in tako padel pod polovico vseh respondentov (leta 2007 je tako menilo 54,5 % anketiranih, leta 2010 pa 44,1 %), obenem pa se je za 10 % zvišal delež respondentov, ki se z izjavo (sploh) ne strinjajo (leta 2007 je tako menilo 22,4 % anketiranih, leta 2010 pa 32,0 %). Zvišal se je tudi delež respondentov, ki menijo, da imigranti prispevajo k oblikovanju multikulturnega okolja in sobivanja v državi (leta 2007 je tako menilo 37,5 % anketiranih, leta 2010 pa 44,5 %), še nekoliko bolj pa je narasel delež respondentov, ki podpirajo trditev, da bi si Slovenija morala prizadevati za odprto, strpno in multikulturno družbo (leta 2007 je tako menilo 63,3 % anketiranih, leta 2010 pa 75,6 %).

Tabela 2: Primerjava rezultatov raziskave, % odgovorov »(popolnoma) se strinjam«.

Table 2: Comparison of research results, % of answers »I totally agree«.

	2007	2010
Slovenija bi morala zaostri imigracijsko politiko (tj. postaviti strožje pogoje in merila za priseljevanje tujcev).	52,0 %	52,0 %
Imigranti prispevajo k oblikovanju multikulturnega okolja in sobivanja v državi.	37,5 %	44,5 %
Imigranti so priseljenci v novih družbenih okoljih, torej so tujci, zato ne morejo zahtevati enakih pravic kot tisti, ki v Sloveniji živijo že od nekdaj.	54,5 %	44,1 %
Če država želi zmanjšati napetosti v družbi, mora ustaviti priseljevanje.	33,7 %	34,0 %
Slovenija bi si morala prizadevati za odprto, strpno in multikulturno družbo.	63,3 %	75,6 %

7 V zadnjih nekaj letih tudi deklarativna podpora evropskih politik do priseljevanja in integracije priseljencev precej slabi, o čemer denimo pričajo splošne tendence po kriminalizaciji priseljencev, prisilni izgoni Romov iz Italije in Francije ali lanska izjava nemške kanclerke Angele Merkel, da je multikulturalizem »povsem spodletel« (BBC News, 17. 10. 2010).

8 To določilo se nanaša predvsem na člene Splošne deklaracije človekovih pravic, dopolnjene z Mednarodnim paktom o državljskih in političnih pravicah, po katerih razlikovanje v obravnavi državljanov in tujcev ni dopuščeno.

Izražanje predsodkov do priseljencev je stalnica, ki ji v empiričnih raziskavah v evropskem prostoru posebej izrazito sledimo v zadnjih dveh desetletjih. Gotovo je to sociološko dejstvo povezano tudi s spremembami, ki so se zgodile v tranzicijskih družbah srednjeevropskih in vzhodnoevropskih držav. Ob nastajanju novih nacionalnih držav ali spreminjanju okvirov suverenosti nacionalnih držav običajno prihaja do teženj po ustvarjanju etnično homogenih skupnosti in oblikovanju identitet (političnih) skupnosti, ki se vzpostavljajo in ohranjajo po načelu ločevanja in razmejevanja od »drugih«. Na to opozarja Hafner Fink (2004), ki pravi, da je načelo izključevanja in razmejevanja značilnejše oz. vztrajnejše v tistih evropskih državah, ki so doživljale intenzivnejše strukturne spremembe – to velja predvsem za države, ki so izšle iz socializma, novonastale države in države, ki vstopajo v Evropsko unijo. Vse to velja tudi za Slovenijo. V prehodu iz socializma se je povečalo poudarjanje nacionalne pripadnosti, hkrati pa je tranzicija prinašala tudi nova tveganja in negotovosti, ki so se izražala tudi v odklonilnem odnosu do priseljencev, etnični distanci in ksenofobiji. Nekdaj zaprte socialistične družbe so postale bolj podobne zahodnim evropskim družbam, kjer so se z vprašanji upravljanja z migracijami, vključno z družbenimi posledicami – med katere sodijo tudi vprašanja integracijskih politik, etnične in rasne enakosti, socialnega izključevanja – že dalj časa sistematično ukvarjali številni akterji, od oblikovalcev politik do analitikov in ekspertov iz javnega, zasebnega in nevladnega sektorja. Obenem strokovnjaki (Ule, 1999) opozarjajo, da je prišlo do kvalitativnih sprememb pri izražanju predsodkov – če so nekoč izražali predsodke neposredno v stiku s stigmatiziranimi družbenimi skupinami, pa jih danes predvsem skozi izolacijo teh skupin, torej na način, da do stika sploh ne prihaja, kar vodi k marginalizaciji in getoizaciji določenih družbenih skupin, med katere nedvomno sodijo prav priseljenci oz. delavci migranti.

V tem smislu lahko na primer interpretiramo rezultate raziskave Slovensko javno mnenje, ki že desetletja meri tudi socialno oziroma etnično distanco. Pri vprašanju »Katere od navedenih skupin ljudi ne bi želeli imeti za sosede?«, ena od navedenih skupin zajema priseljence oziroma tuje delavce. Delež odgovorov, po katerih priseljenci oziroma tuji delavci niso zaželeni sosedje, je z leti sicer precej nihal. Največji je bil v letih takoj po osamosvojitvi, kar obenem sovпада tudi z vojnami na področju Hrvaške ter Bosne in Hercegovine, ko je v Slovenijo prispelo večje število beguncev; podoben trend je zaznati v letu 2000, v obdobju t. i. »prebežniške krize«, ko so uradne statistike zabeležile največje število t. i. ilegalnih prehodov meje in vloženih prošenj za azil po osamosvojitvi. Po zadnjih razpoložljivih podatkih iz leta 2008 ta delež znaša 28,4 %. To je najvišji delež po letu 2000 in hkrati skoraj identičen deležu iz leta 2000 (28,5 %), ko je v javnosti izrazito odmevala »problematika priseljencev«.

Tabela 3 : Ne bi želel/a imeti priseljencev oz. tujih delavcev za sosede, v % (SJM, 1992–2008).

Table 3: I would not want immigrants or foreign workers to be my neighbours, in % (SJM, 1992–2008).

Ne bi želel/a imeti za sosede priseljencev oz. tujih delavcev	%
SJM 92/1	39,6
SJM 93/1	55,6
SJM 94/2	40,5
SJM 95/2	18,1
SJM 98/2	28,3
SJM 99/1	16,0
SJM 00/1	28,5
SJM 01/1	20,6
SJM 02/1	22,6
SJM 05/3+4	17,6
SJM 08/1	28,4

V našem vprašalniku smo merjenje etnične distan-ce oziroma tematizacije »bližine drugosti« vključili na podoben način: zanimala nas je perspektiva lokalnih življenjskih prostorov, sorodniških in prijateljskih mrež ter odnos do priseljencev v delovnem okolju.

Kumulativno je 28,0 % anketiranih odgovorilo, da bi jih (zelo) motilo, če bi v njihovi ulici ali soseski živelo večje število priseljencev, kar je domala enako deležu odgovorov v zgoraj navedeni raziskavi SJM (28,4 % v letu 2008). Obenem pa velja izpostaviti, da v naši raziskavi delež tistih, ki jih sosedstvo s priseljenci (sploh) ne bi motilo, znaša 51,2 %. Nadalje je iz rezultatov naše raziskave razvidno, da večinski delež odgovarjajočih situacije, v katerih bi prišli s priseljenci/priseljenkami v osebni stik (poroka z ožjim družinskim članom ali člani-co, poroka z osebnim prijateljem ali prijateljico, sodelovanje v službi), ne bi motile. Kumulativni deleži odgovorov »ne bi me motilo« in »sploh me ne bi motilo« se gibljejo med 64,8 % in 81,3 %. Kot najbolj moteča socialna situacija se je pokazala možnost, da bi priseljenec/priseljenka postala nadrejena na delovnem mestu (kumulativni delež odgovorov »(zelo) bi me motilo« znaša 16,8 %, sledi poroka z ožjim družinskim članom (15,2 %), poroka z osebnim prijateljem/prijateljico (8,4 %) in sodelovanje v službi (5,9 %). Statistično značilne razlike v odgovarjanju glede na izobrazbeno strukturo respondentov kažejo, da z višanjem izobrazbene ravni upada delež tistih, ki bi jih navedene socialne situacije motile. Obenem so za respondente, ki živijo na podeželju, navedene situacije bolj moteče kot za tiste, ki živijo v mestnih okoljih. Primerjava odgovorov z rezultati raziskave,

Tabela 4: Ali bi vas motilo, če bi se oseba, ki se je v Slovenijo priselila iz tujine (oz. priseljenc/priseljenka):
Table 4: Would you mind if a person who moved to Slovenia from other countries (immigrant):

	Delež odgovorov »(zelo) bi me motilo«, 2007	Delež odgovorov »(zelo) bi me motilo«, 2010
Poročila z bližnjim družinskim članom/članico	9,8 %	15,2 %
Poročila z osebnim prijateljem/prijateljico	7,8 %	8,4 %
Postala sodelavec/sodelavka	5,4 %	5,9 %
Postala vaš nadrejeni/nadrejena	12,6 %	16,8 %

izvedene leta 2007, kaže, da je delež respondentov, ki bi jih navedene socialne situacije (zelo) motile, nekoliko narasel; največji porast je opazen v primeru poroke z bližnjim družinskim članom (5,4 %) ter tedaj, ko bi priseljenc oz. priseljenka postala nadrejena v službi (4,2 %).

Raziskave kažejo, da je odnos javnosti do priseljencev oz. tujih delavcev v Sloveniji razmeroma odklonilen, predvidevati pa je mogoče, da se stopnja nestrpnosti in ksenofobije v določenih družbenih okoliščinah lahko okrepi. V raziskavi smo predvideli tri časovne prelomnice: osamosvojitve Slovenije leta 1991, vstop Slovenije v Evropsko unijo leta 2004 in začetek svetovne finančne in gospodarske krize leta 2008.

Kot smo že omenili, se je v t. i. tranzicijskih državah, še posebej v novonastalih nacionalnih državah, poudarjanje nacionalne pripadnosti in nacionalizma okrepilo; nacionalne identitete se namreč v veliki meri oblikujejo in utemeljujejo na razločevanju od drugih ter izključevanju drugih, torej tistih, ki ne sodijo v domnevno homogen nacionalni kolektiv. To je bilo v obdobju neposredno pred in po osamosvojitvi Slovenije mogoče razbrati predvsem iz odnosa do pripadnikov narodov in narodnosti nekdanje Jugoslavije, ki so in še vedno tvorijo večinski delež priseljencev v Sloveniji (na tem mestu velja poudariti, da ima večina priseljencev s področja nekdanje Jugoslavije slovensko državljanstvo). Formiranje »evropske identitete« poteka na podoben način – na realpolitični ravni z utrjevanjem schengenske meje in na ideološki ravni z vzpostavljanjem domnevne kulturno-civilizacijske ločnice med državami Evropske unije in tako imenovanimi »tretjimi državami«. Tretja prelomnica, ki smo jo postavili v leto 2008, je obdobje, ko so se začeli realno kazati učinki svetovne finančne in gospodarske krize (povečevanje brezposelnosti, strah pred izgubo delovnih mest, rast življenjskih stroškov, zniževanje življenjskega standarda, krčenje sredstev za socialne transferje ipd.), posledice negotovih socialno-ekonomskih razmer pa se pogosto kažejo v povečani nestrpnosti do priseljencev.

Videti je, da v primerjavi z obdobjem pred osamosvo-

jitvijo Slovenije anketirani zaznavajo porast nestrpnosti do priseljencev oziroma tujih delavcev – skoraj dve tretjini (60,1 %) sta odgovorili, da je danes nestrpnosti več. Vstop Slovenije v evropske integracije po menju anketiranih ni bistveno vplival na odnos do priseljencev, saj večina (58,7 %) meni, da je stopnja nestrpnosti ostala nespremenjena, slaba tretjina (30,2 %), da je nestrpnosti več, desetina pa, da je nestrpnosti do priseljencev danes manj kot pred letom 2004. Statistično značilne razlike v odgovarjanju glede na spol respondentov kažejo, da je med osebami, ki ocenjujejo, da se je nestrpnost do priseljencev povečala, več žensk. Primerjava z rezultati raziskave, izvedene leta 2007, kaže, da so ocene o vplivu osamosvojitve na stopnjo nestrpnosti do priseljencev skoraj nespremenjene, medtem ko se ocene o vplivu vstopa v Evropsko unijo precej razlikujejo. Leta 2007 so bila mnenja izrazito bolj deljena: 45,5 % anketiranih je menilo, da vstop Slovenije v Evropsko unijo ni vplival na odnos do priseljencev, le nekaj manjši delež (43,9 %) pa je menil, da se je stopnja nestrpnosti do priseljencev povečala. Deljena so tudi mnenja o vplivu svetovne finančne in ekonomske krize na odnos do priseljencev oziroma tujih delavcev. 52,0 % anketiranih je menilo, da je danes nestrpnosti več, kot je bilo pred letom 2008, 41,9 % anketiranih pa je menilo, da stopnja nestrpnosti ostaja nespremenjena. Predvidevamo lahko, da respondenti ocenjujejo, da je imel vstop Slovenije v Evropsko unijo manj vpliva na negativen odnos do priseljencev oziroma tujih delavcev kot svetovna finančna in gospodarska kriza, saj je šlo v prvem primeru bolj za ideološki in identitetni projekt, medtem ko so učinki krize veliko bolj realni in otipljivi na ravni neposrednih izkušenj v vsakdanjem življenju.

Med bistvene značilnosti migracijskih politik Evropske unije sodita preprečevanje t. i. ilegalnih migracij ter omejevanje delovne migracije oziroma regulacija delovnih migracij glede na potrebe posameznih držav članic. Obstajajo različne oblike politik, s katerimi države urejajo odnose med večinsko družbo in priseljenci.⁹ Če

9 Različne politike, ki urejajo vključevanje priseljencev v širšo družbo, s skupnim izrazom imenujemo imigrantske politike (z razliko od imigracijskih politik, s katerimi posamezna nacionalna država določa, kdo se lahko priseli, s kakšnimi nameni, pod katerimi pogoji in za koliko časa). Glede na razlike med imigrantskimi politikami pa lahko govorimo o različnih modelih, kot so denimo model asimilacije, adaptacije, segregacije, multikulturalizma, model etničnih manjšin ...

vzamemo za izhodišče kriterij trajnosti naselitve, lahko tipologijo vključevanja imigrantov delimo na dva pola: model trajnih imigrantov, ki predvideva različne načine vključevanja imigrantov v širšo družbo,¹⁰ in model gostujočih delavcev. V naši raziskavi smo anketiranim na izbiro postavili štiri različne modele: asimilacijskega (priseljenci naj se naučijo slovenskega jezika in navad ter opustijo svoj izvorni jezik in kulturo), adaptacijskega (priseljenci naj se naučijo slovenskega jezika in navad ter v domačem okolju ohranjajo svoj jezik in kulturo) in segregacijskega (priseljenci naj ohranijo svoj jezik in kulturo ter živijo sami zase), ter četrto možnost, model gostujočih delavcev, ki predvideva zgolj začasno bivanje in delo priseljencev, ki bi se po omejenem času morali vrniti v svoja izvorna okolja.

Večinski delež anketiranih zagovarja trditev, da naj se priseljenci naučijo slovenskega jezika in navad ter v domačem okolju ohranjajo svoj jezik in kulturo (76,7 %), sledijo tisti, ki zagovarjajo model gostujočih delavcev (14,4 %), 7,2 % anketiranih zagovarja asimilacijo priseljencev, 1,7 % anketiranih pa meni, da bi morali priseljenci ohraniti svoj jezik in kulturo in živeti ločeno od večinske družbe. Statistično značilne razlike v odgovorjanju glede na starost respondentov kažejo, da starejši (61 let in več) bolj kot ostali zagovarjajo asimilacijo priseljencev, medtem ko mlajši (18 do 39 let) bolj kot ostali zagovarjajo trditev, da bi se morali priseljenci na-

učiti slovenskega jezika in navad, v domačem okolju pa ohranjati svoj jezik in kulturo. Med tistimi, ki menijo, da bi morali priseljenci v Sloveniji živeti in delati le kratek čas, nato pa se vrniti domov, je največ starejših (62 let in več). Primerjava med obema raziskavama (2007 in 2010) kaže, da se je nekoliko znižal delež tistih, ki zagovarjajo adaptacijo priseljencev (leta 2007 je tako menilo 82,8 % anketiranih), obenem pa se je nekoliko povečal delež anketiranih, ki zagovarjajo model gostujočih delavcev (leta 2007 je tako menilo 8,7 % anketiranih), medtem ko sta deleža anketiranih, ki zagovarjajo asimilacijo oziroma segregacijo, ostala skoraj nespremenjena. Čeprav ostaja delež anketiranih, ki zagovarjajo tako ali drugačno obliko vključevanja priseljencev v novo družbo (adaptacija, asimilacija), prevladujoč, pa lahko opozorimo na delež tistih (kumulativno 16,1 % anketiranih), ki menijo, da vključevanje priseljencev v novo družbo ni potrebno. Tako modelu segregacije kot modelu gostujočih delavcev je namreč skupno to, da običajno predpostavljata, da se priseljenci v novi družbi nahajajo zgolj začasno, zato od njih ni treba pričakovati prilagajanja kulturi sprejemne družbe,¹¹ hkrati pa ne predvidevata niti prilagajanja sprejemne družbe. V tem smislu običajno lahko govorimo zgolj o (omejeni) integraciji na trg dela in iz tega izhajajočih (omejenih) socialnih pravic, medtem ko druge ravni integracije (npr. pravna, izobraževalna, bivanjska, kulturna, politična, družbena in identifikacijska) niso predvi-

Tabela 5: »Kako naj po vašem mnenju ravnajo priseljenci, ki živijo in delajo v Sloveniji? Prosimo, povejte, katera trditev vam je osebno najbolj blizu:«

Table 5: "In your opinion, how should immigrants who live and work in Slovenia behave? Please choose one of the following statements which best matches your personal opinion:"

	2007 (v %)	2010 (v %)
Naučijo naj se slovenskega jezika in navad in jih sprejmejo za svoje ter opustijo svojo kulturo.	7,9	7,2
Naučijo naj se slovenskega jezika in navad ter v domačem okolju ohranjajo svoj jezik in kulturo.	82,8	76,7
Ohranijo naj svoj jezik in kulturo ter živijo sami zase.	0,7	1,7
Naj se začasno prilagodijo slovenski kulturi in življenju in delajo tu za krajši čas, nato naj se vrnejo domov.	8,7	14,4

10 Integracija je v Evropi prevladujoč termin, s katerim se na splošno označuje procese (in njihove posledice) vključevanja priseljencev v novo družbeno okolje, vendar pa kljub splošni razširjenosti in priljubljenosti sam koncept ni neproblematičen, saj pogosto ne opredeljuje niti načinov niti ciljev vključevanja, hkrati pa ne pojasnjuje, kaj je novo družbeno okolje (norme, vrednote, navade ipd.), v katerega naj bi se priseljenci vključili. Integracija je kompleksen koncept, ki vključuje širok spekter spremenljivih procesov in situacij na različnih družbenih področjih in zadeva tako posameznike kot družbene skupine ter družbo kot celoto. Za podrobnejše opredelitve koncepta in dilem, ki se ob tem porajajo, glej Bešter (v Komac, 2007, 106–118).

11 V praksi se načeloma izkazuje drugače; od posameznikov iz marginaliziranih družbenih skupin se pričakuje, da bodo izpolnili pričakovanja dominantnih skupin. O tem denimo priča primer obvestila, ki ga je gradbeno podjetje Vegrad septembra 2008 nalepilo na bivalne kontejnerje za delavce na gradbišču, v katerem je bilo med drugim zapisano: »Prosim, da svoje kulture in obnašanja, ki je pri nekaterih skrajno neprimerno, ne poskušate uveljaviti tudi tukaj. Zavedajte se, da trenutno stanujete v Ljubljani, ki je glavno mesto Republike Slovenije, ki je članica Evropske unije. Tukaj veljajo zakoni in pravila, ki so na višjem nivoju«. Podoben eklatanten primer kulturnega rasizma lahko razberemo iz izjave Hilde Tovšak, predsednice uprave gradbenega podjetja Vegrad, ki je obvestilo na kontejnerjih za dnevnik Finance komentirala z naslednjimi besedami: »Kaj naj, Bosanci so, jih pripeljemo iz tistega sela gor in ne vejo ničesar, nekdo jim mora povedati. [...] Saj moramo te Bosance naučit kulture in poskrbet, da niso moteči« (Mihajlovič, 2008).

dene, zato običajno tudi ne obstajajo specifične politike in ukrepi, ki bi bili namenjeni olajševanju vključevanja tega segmenta prebivalstva v širšo družbo. Ravno na tem mestu se položaj delavcev migrantov izkazuje kot najbolj problematičen, saj pogosto ostajajo na družbeni margini, obsojeni zgolj na golo preživetje.

Izhodiščna predpostavka integracijskih politik je, da priznavajo možnost trajne naselitve priseljencev v sprejemni družbi; zato naj bi omogočale in vzpodbujale enakopravno in celovito vključevanje priseljencev in njihovih potomcev v vse sfere družbenega, ekonomskega in političnega življenja ob hkratnem spoštovanju njihove pravice do ohranjanja, razvijanja in izražanja njihovih posebnih etničnih, kulturnih, jezikovnih, verskih in drugih identitet. »Integracijska politika v širšem smislu zajema vse politike in ukrepe, ki posredno ali neposredno pripomorejo k integraciji priseljencev. Tako sodijo vanjo tudi splošne politike, ki skrbijo za integracijo celotnega prebivalstva v kohezivno skupnost, na primer: izobraževalna politika, socialna politika, zdravstvena politika, politika zaposlovanja, politika državljanstva idr.« (Bešter, 2007, 116).

Spodaj našeta področja sodijo med glavne prioritete, za katere naj bi po priporočilih skupine za integracijo, ustanovljene v okviru Sveta Evrope, skrbela integracijska politika. Enakopravno vključevanje na trg dela oziroma možnost zaposlitve je eden temeljnih elementov integracije, saj imigrantom omogoča ekonomsko neodvisnost, boljše možnosti interakcije s pripadniki večinske družbe ter nenazadnje dostop do zdravstvenega in socialnega zavarovanja. Izsledki raziskave kažejo, da se večina respondentov zavzema za to, da bi imeli priseljenci omogočen dostop do zdravstvenega in socialnega zavarovanja (84,5 %) ter da bi se lahko enakopravno vključevali na slovenski trg dela (59,8 %), kar v večji meri podpirajo predvsem respondenti z višjimi stopnjami izobrazbe. Pomemben element integracijske politike je tudi zagotavljanje možnosti za stanovanjsko oskrbo priseljencev. Brez ustrezne stanovanjske politike obstaja velika možnost za pojav prostorske segregacije in getoizacije priseljencev, ki ima vrsto negativnih posledic za vso družbo. Pogle-

vitni problem, s katerim se večina imigrantov sooča ob reševanju svojega stanovanjskega vprašanja, je ranljivost njihovega položaja ob vstopanju na stanovanjski trg. S tem ne mislimo zgolj na nizke ali neredne dohodke, ki jih običajno prejemajo (ali sploh ne), temveč tudi na tiste dejavnike, ki so jim imigranti in druge deprivilirane oziroma marginalizirane skupine na stanovanjskem trgu podvržene bolj kot druge, torej na pomanjkanje informacij in diskriminatorne prakse, s katerimi se srečujejo. Diskriminatorne prakse, ki so jim imigranti podvrženi ob iskanju nastanitve, so lahko prikrite ali odkrite; med prikrite najpogosteje sodijo predsodki in stereotipi do ljudi drugačne etnične, rasne ali verske pripadnosti ter otežen dostop do pomembnih virov, kot je na primer dostop do informacij. Med odkrite diskriminatorne prakse pa lahko štejemo povsem eksplisitne in formalne ovire, s katerimi se srečujejo zaradi svojega statusa (Kralj, 2006). V skladu s slovensko zakonodajo je namreč eden od osnovnih pogojev za upravičenost do dodelitve neprofitnega najemnega oziroma socialnega stanovanja ter za stanovanjsko posojilo Stanovanjskega sklada državljanstvo Republike Slovenije ali državljanstvo države članice Evropske unije, poleg tega pa mora imeti prosilec stalno bivališče v občini ali na območju delovanja javnega stanovanjskega sklada ali neprofitne stanovanjske organizacije, v kateri je zaprosil za pridobitev neprofitnega stanovanja. Mnenja o tem, ali naj bodo priseljenci upravičeni do socialnih oz. neprofitnih stanovanj ter stanovanjskih posojil, so deljena; anketirani bolj podpirajo možnost koriščenja stanovanjskih posojil (59,2 %), manj naklonjeni pa so temu, da bi priseljenci lahko pridobili pravico do koriščenja socialnih oz. neprofitnih stanovanj (41,3 %). Ena od pomembnih dimenzij integracije je tudi možnost participacije v javnosti oziroma možnost kulturnega in političnega angažmaja. Rezultati raziskave kažejo, da respondenti podpirajo možnost kulturnega udejstvovanja priseljencev (80,7 %), manj naklonjeni (43,8 %) pa so politični participaciji (možnost glasovanja na lokalnih in državnih volitvah, članstvo v političnih strankah ali ustanavljanje novih strank, posebne oblike manjšinskega predstavnštva).

Tabela 6: »Priseljencem, ki legalno bivajo v Sloveniji, bi morali omogočiti:«
Table 6: "The immigrants who have a legal status in Slovenia should be granted:"

Delež odgovorov (popolnoma) se strinjam	2007, v %	2010, v %
enakopravno vključevanje na slovenski trg dela	57,3	59,8
dostop do zdravstvenega in socialnega zavarovanja	75,4	84,5
možnost dodatnega pouka/izobraževanja v njihovem jeziku	/	33,4
dostop do socialnih/neprofitnih stanovanj	34,2	41,3
možnost najema stanovanjskega kredita	45,8	59,2
vključevanje in dejavnost v kulturnem življenju	70,7	80,7
vključevanje in dejavnost v političnem življenju	43,7	43,8

Primerjava z rezultati raziskave, izvedene leta 2007, kaže zviševanje podpore nekaterim pomembnim mehanizmom integracije, kot so denimo dostop do zdravstvenega in socialnega zavarovanja, dostop do socialnih oz. neprofitnih stanovanj in možnost najemanja stanovanjskih kreditov. Kot poseben problem se kaže možnost dodatnega pouka oziroma izobraževanja v maternem jeziku priseljencev, ki ima tretjinsko (33,4 %) podporo, medtem ko nekoliko večji delež respondentov (46,0 %) te možnosti ne podpira. Ta tematika je posebej aktualna v primeru šolanja otrok priseljencev.¹² Obenem je za 10 % zrasla podpora možnosti vključevanja in dejavnosti priseljencev v kulturnem življenju (v letu 2007 je znašala 70,7 %, v letu 2010 pa 80,7 %), medtem ko je podpora trditvi, da bi morali priseljencem omogočiti vključevanje in dejavnost v političnem življenju, ostala tako rekoč nespremenjena in znaša 43,8 %. Različne raziskave kažejo, da je relativno visoka podpora možnosti kulturnega udejstvovanja priseljencev v Sloveniji prisotna že dlje časa, vendar je treba izpostaviti, da gre v tem primeru večinoma za specifično razumevanje kulture v izrazito ozkem in apolitičnem smislu – torej kot umetniško izražanje (npr. glasba in ples) v kulturnih društvih ali kulinaricne sposobnosti. Nekatere avtorice (Pajnik, Zavratnik Zimic, 2003, 9) v tem kontekstu opozarjajo na fenomen »folklorizacije imigrantov«, ki priseljence definira zgolj kot kulturna bitja, ne priznava pa jim njihovega delovanja v političnem prostoru. V tem smislu bi morda lahko interpretirali tudi relativno nizko podporo političnemu udejstvovanju priseljencev: ti naj bi tako ostajali zgolj pasivni prejemniki možnosti in pravic, ki so podeljene »od zgoraj«, ne pa tudi aktivni in enakovredni sooblikovalci politik in pravic, norm in potreb, ki jih zadevajo. Na ta način ostajajo izrinjeni na obrobje, omejeni na položaje in vloge, kjer »so komaj opazni, ne smejo pa biti slišani« in kjer so odvisni od »dobre volje« administrativnega aparata nacionalne države.

SKLEP

Širše območje nekdanjih jugoslovanskih republik je za Slovenijo že desetletja najpomembnejši rezervoar tuje delovne sile, predvsem tiste, ki opravlja nizkokvalificirana dela v gradbeništvu, gostinstvu, predelovalnih in skrbstvenih dejavnostih (v angleškem jeziku ta dela pogosto označujemo s kratico 3D – »dirty, degrading and dangerous«, torej umazana, ponižujoča in nevarna dela). Pregled raziskav Slovenskega javnega mnenja od

poznih šestdesetih let dalje kaže, da se odnos večinskega prebivalstva do priseljencev in delavcev migrantov ni bistveno spremenil – strah pred odvzemanjem delovnih mest oziroma nelojalno konkurenco tuje delovne sile in krčevito branjenje mitske nacionalne identitete, ki jo domnevno ogrožajo priseljenci, ostajata stalnica. Podobno ugotavlja tudi Komac (2007), ko pravi, da so izsledki raziskav pokazali podobna stališča večinskega prebivalstva do imigrantov, kot so se izražala v sedemdesetih in v začetku osemdesetih let, torej pred zaostri-tvami medetničnih odnosov.

Vendar se položaj delavcev migrantov v kontekstu realno potekajočih globalizacijskih procesov poslabšuje. Skrajno izkoriščanje migrantske delovne sile v tako imenovanih razvitih državah ni bistveno drugačno od izkoriščanja delavk in delavcev v tovarnah in »potilnicah« držav v razvoju. Izkoriščanje (migrantskega) dela ni le vseprisotno, temveč je strukturni del sodobne kapitalistične ekonomije. Vladne politike na področju urejanja migrantskega dela obravnavajo delavce migrante zgolj kot kar se da ceneno proizvodno sredstvo, katerega količino in kraj dobave določajo potrebe delodajalcev. Pravice (migrantskih) delavcev na njihovi agendi ne kotirajo visoko. Globalna ekonomska in socialna kriza, pritiski po povečanju konkurenčnosti in produktivnosti ob hkratnem zmanjševanju stroškov dela prinašajo nova tveganja za že tako socialno ranljivo populacijo delavcev migrantov. Slabim življenjskim in delovnim razmeram, kršitvam delavskih pravic in delovne zakonodaje je sledilo še množično odpuščanje, zlasti v industrijskem oziroma gradbenem sektorju, ki zaposluje večinski delež delavcev migrantov. »Protikrizne ukrepe je spremljala diskriminatorna retorika vladnih akterjev, po kateri migranti 'odžirajo' delovna mesta domačim delavcem, kar naj bi bilo najbolje preprečiti s prepovedjo migrantskega dela in tudi nasploh s preprečevanjem migracij«, ugotavljajo Pajnik et al. (2010, 152).

Raziskavi, ki smo ju na kratko predstavili v članku, sta bili izvedeni v relativno kratkem časovnem razmiku, zato bi težko pričakovali večje spremembe v javnem mnenju, prav tako (še) ne moremo govoriti o rezultatih longitudinalnega spremljanja stališč do ekonomskih migracij in delavcev migrantov v Sloveniji, morda pa lahko izpostavimo nekaj nakazujočih se trendov. Zdi se, da izkušnje realno potekajoče globalne ekonomske krize, ki se je pričela ravno v obdobju med izvedbo obeh raziskav, oziroma negotove socialno-ekonomske razmere (zviševanje življenjskih stroškov, naraščajoča

12 Slovenska zakonodaja namreč zagotavlja pravico do šolanja in izobraževanja v maternem jeziku zgolj pripadnikom in pripadnicam italijanske in madžarske narodne skupnosti, medtem ko se pripadnice in pripadniki drugih manjšinskih skupnosti lahko zanašajo le na morebitne dvostranske pogodbe in mednarodne sporazume. Na podlagi mednarodnih pogodb in dvostranskih sporazumov je za otroke albanske, hrvaške in makedonske skupnosti, ki obiskujejo osnovno šolo v slovenskem jeziku, na njihovo željo organiziran tudi dopolnilni pouk maternega jezika in kulture, v skladu z 8. členom Zakona o osnovni šoli (Ur. l. RS 12/96; 33/97; 59/01). V Strategiji vključevanja otrok, učencev in dijakov migrantov v sistem vzgoje in izobraževanja v Republiki Sloveniji, ki je bila sprejeta maja 2007 na kolegiju ministra, je med drugimi ukrepi predlagano tudi omogočanje učenja jezikov otrok migrantov (tečaji, »dopolnilni pouk«, izbirni predmet) ter oblikovanje ustreznih normativnih podlag in drugih pogojev za izvajanje pouka (dostopno na internetni strani Ministrstva za šolstvo in šport, 2011).

stopnja brezposelnosti, upadanje življenjskega standarda, krčenje sredstev za socialne transferje ipd.) pričenejajo vplivati na zaostrovanje stališč v smeri naraščanja proti-imigrantskih sentimentov, kar se krepi s pomočjo sporočil o »propadu multikulturnega projekta«, ki jih preko množičnih medijev posredujejo politični akterji Evropske unije.

Dokler bodo v političnem govoru odzvanjale predvsem ideološke in identitetne delitve na prvi in tretji svet, na svetovni center in periferijo, na Evropejce in »vzhodnjake« oziroma »južnjake«, na domačine in tujce, medijski prostor pa bo reproduciral krizološki govor o ogrožanju »naše nacionalne identitete in kulture in naših delovnih mest« in v kolikor se zaostrene gospodarske in politične okoliščine zlorablajo s strani populističnih ksenofobnih diskurzov, se (delavci) migranti ne morejo znajti drugje, kot v skupini družbeno nezaželenih. Zdi se namreč, da se javno mnenje okoli migracijskih tem

mobilizira predvsem ob kriznih situacijah, ob občutkih lastne ogroženosti, ko od države zahteva odločno urejanje migracijskega vprašanja, kot se je zgodilo v času »begunske krize« sredi devetdesetih ali v obdobju tako imenovane »prebežniške krize« leta 2000 in 2001. V obeh primerih je bilo javno mnenje v Sloveniji do prišlekov izrazito nenaklonjeno (Kralj, 2008). Javni izrazi naklonjenosti in solidarnosti do imigrantov, kakršenkoli je že razlog njihovega prihoda, so v Sloveniji razmeroma redki in tudi maloštevilni. Videti je, kot bi bile razmere, v katerih pri nas živijo (delavci) imigranti, nekaj, kar večinskega prebivalstva ne zadeva. In vendar se zdi, da imamo z njimi več skupnega, kot bi si želeli. Vse večja prekarizacija, začasne oblike dela, izkoriščanje na delovnem mestu, nizka stopnja socialne varnosti, razvrednotenje izobrazbe in znanj vse bolj postajajo univerzalne okoliščine, s katerimi se ne soočajo zgolj delavci migranti, čeprav zanje naštetu velja v večjem obsegu.

ECONOMIC MIGRATION AND WORKER MIGRANTS IN THE MIRROR OF PUBLIC OPINION

Ana KRALJ

University of Primorska, Science and Research Centre, Garibaldijeva 1, 6000 Koper, Slovenia
e-mail: ana.kralj@zrs.upr.si

POVZETEK

Based on an analysis of the results of two public opinion surveys conducted in 2007 and 2010, this paper discusses the stances of the Slovene public toward economic migration and migrant workers. The results reveal that the stance toward migrant workers reflects at least partial unease and a sense of endangerment among the local population. Increasing costs of living, growing unemployment rates, and increasingly precarious employment conditions are factors which exert an influence on the perceptions of people who often identify foreign workers as being responsible for unstable economic-social conditions. The results of the study also indicate high support for the implementation of more restrictive immigration policies and a lower number of working permits for foreigners, as expressed by more than half of the respondents. However, some views of respondents are contradictory: on one hand, at least on the declarative level, they support a democratic, inclusive, tolerant, and multicultural society while on the other hand they advocate the implementation of limitations to immigration and do not acknowledge the equal status of immigrants in society. In fact, the exclusion and marginalization of immigrants often is based on advocating one's own autochthonous position: therefore, the individual coming second is no longer welcome or must be reconciled to the fact that because he is not a holder of the "argument of being autochthonous", he is not entitled to the same rights as the autochthonous population. Migrant workers, in particular those coming from the states of former Yugoslavia, have been present in Slovenia for decades. However, the results of the survey reveal that the stance of the majority population toward this group of workers has not significantly changed: the fear of losing jobs or of disloyal competition of the foreign workforce, and the intense defence of the mythic national identity supposedly endangered by immigrants, remain present. In addition, in the context of globalization processes the status of immigrant workers is worsening. Doing the most arduous work, exposed to hyper-exploitation and status with no rights and living in unbearable conditions, they continue to exist on the margins of society as invisible workers of the world.

Key words: economic migration, worker migrants, migration policies, social exclusion, public opinion

VIRI IN LITERATURA

- BBC News:** Merkel says German multicultural society has failed. BBC News, 17. 10. 2010. <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-11559451> (16. 6. 2011).
- SJM (1992–2008):** Slovensko javno mnenje. Arhiv družboslovnih podatkov. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede.
- Ur. l. RS** – Uradni list Republike Slovenije. Ljubljana.
- Awad, I. (2009):** The global economic crisis and migrant workers: Impact and response. Geneva, International Labour Organization.
- Berger, J., Mohr, J. (2010): A seventh man. London - New York, Verso.
- Bešter, R. (2007):** Integracija in model integracijske politike. V: Komac, M. (ur.): Priseljenci. Ljubljana, Inštitut za narodnostna vprašanja, 106–134.
- Beznec, B. (ur.) (2009):** Horizont bojev: na lateralah, mejah in marginah. Ljubljana, Študentska založba.
- Hafner-Fink, M. (2004):** Državljanstvo, (nacionalna) identiteta in odnos do tujcev. V: Malnar, B., Bernik, I. (ur.): S Slovenkami in Slovenci na štiri oči. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede, 55–88.
- Klinar, P. (1976):** Mednarodne migracije: sociološki vidiki mednarodnih migracij v luči odnosov med imigrantsko družbo in imigrantskimi skupnostmi. Maribor, Obzorja.
- Komac, M. (ur.) (2007):** Priseljenci. Ljubljana, Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Kovač, B. (2003):** Globalizacija, migracijski tokovi in ekonomski razvoj na obrobju slovenskih migracijskih dilem. V: Pajnik, M., Zavrtnik Zimic, S. (ur.): Migracije – globalizacija – Evropska unija. Ljubljana, Mirovni inštitut, 43–83.
- Kralj, A. (2006):** Priseljenke in priseljenci v mestu. Časopis za kritiko znanosti, 226, 34, 15–28.
- Kralj, A. (2008):** Nepovabljeni. Globalizacija, nacionalizem in migracije. Koper, Univerzitetna založba Annales.
- Legrain, P. (2006):** Immigrants. Your Country Needs Them. London, Little, Brown.
- Malačič, J. (2008):** Migracije in delo tujcev v Sloveniji. Slovenija pred demografskimi izzivi 21. stoletja: Zbornik 11. Mednarodne multikonference Informacijska družba – IS 2008, 13.–14. oktober 2008: zvezek B. Ljubljana, Inštitut Jožef Štefan, 36–40.
- Medica, K., Lukič, G., Bufon, M. (ur.) (2010):** Migranti v Sloveniji – med integracijo in alienacijo. Koper, Univerzitetna založba Annales.
- Medica, K., Lukič, G., Kralj, A. (2011):** Delovne in življenjske razmere delavcev migrantov v Sloveniji: zaključno poročilo študije. Koper, Univerzitetna založba Annales.
- Medvešek, M., Bešter, R. (ur.) (2010):** Državljan tretjih držav ali tretjerazredni državljani? Integracija državljanov tretjih držav v Sloveniji. Ljubljana, Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Mežnarič, S. (1984):** Sociologijski vidiki unutrašnjih migracija u Jugoslaviji. Imigracije u Sloveniji. Doktorska disertacija.
- Mihajlovič, N. (2008):** 600 evrov dobi, pa še bosansko muziko bi poslušal ... Finance, 13. 11. 2008. http://www.finance.si/229491/Hilda_Tov%20ak_600_evrov_dobi_pa_%20bosansko_muziko_bi_poslu%20al (16. 6. 2011).
- MDDSZ (2010):** Strategija ekonomskih migracij za obdobje od 2010 do 2020. Ljubljana, Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve.
- MŠŠ (2011):** Strategija vključevanja otrok, učencev in dijakov migrantov v sistem vzgoje in izobraževanja v Republiki Sloveniji. Ljubljana, Ministrstvo za šolstvo in šport. http://www.mdds.gov.si/fileadmin/mdds.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/Strategija_ekonomskih_migracij-2010-2020.pdf (16. 6. 2011).
- Moses, J. W. (2006):** International Migration. Globalization's Last Frontier. London - New York, Zed Books.
- Mozetič, P. (2009):** Nevidni delavci sveta: zaposlovanje in delo »neevropskih« državljanov tretjih držav in režim delavskih domov. Časopis za kritiko znanosti, 238, 37, 31–50.
- Njetwork (2011):** IWW – Nevidni delavci sveta. <http://www.njetwork.org/IWW-Nevidni-delavci-sveta> (16. 6. 2011).
- Pajnik, M., Zavrtnik Zimic, S. (ur.) (2003):** Migracije – globalizacija – Evropska unija. Ljubljana, Mirovni inštitut.
- Pajnik, M., Bajt, V., Herič, S. (2010):** Migranti na trgu dela v Sloveniji. Dve domovini, 32, 151–167.
- Shelley, T. (2007):** Exploited. Migrant Labour in the Global Economy. London - New York, Zed Books.
- Stalker, P. (2004):** Workers Without Frontiers: The Impact of Globalization on International Migration. Lynne, Rienner Publishers.
- Ule, M. (ur.) (1999):** Predsodki in diskriminacije: izbrane socialno-psihološke študije. Ljubljana, Znanstveno in publicistično središče.
- Taran, P., Geronimi, E. (2003):** Globalization, Labor and Migration: Protection is Paramount. <http://www.ilo.org/public/english/protection/migrant/download/pom/pom3e.pdf>. (16. 6. 2011).
- Toš, N. et al. (1997):** Vrednote v prehodu I. Slovensko javno mnenje 1968–1990. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede, Inštitut za družbene vede, Center za raziskovanje javnega mnenja.
- Toš, N. et al. (1999):** Vrednote v prehodu II. Slovensko javno mnenje 1990–1998. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede, Inštitut za družbene vede, Center za raziskovanje javnega mnenja.
- Varenes, F. (2003):** Strangers in Foreign Lands: Diversity, Vulnerability and the Rights of Migrants. http://www.unesco.org/most/paper_devarenes.pdf. (16. 6. 2011).
- ZRSZ (2011):** Zaposlovanje tujcev. http://www.ess.gov.si/trg_dela/trg_dela_v_stevilkah/zaposlovanje_tujcev (16. 6. 2011).
- Zavrtnik Zimic, S., Kralj, A., Medarič, Z., Simčič, B. (2008):** Migracije, integracija in multikulturalnost – kontekstualizacije sodobnih migracij skozi javno mnenje: zaključno poročilo ciljno-raziskovalnega projekta »Integracijske politike – vzpostavitev evalvacijskega modela in instrumentov longitudinalnega monitoringa«. Koper, Univerzitetna založba Annales.